

Іван Безкоровайний

(**Науковий керівник:** учитель української мови та літератури
Полтавської гімназії № 8 імені Панаса Мирного Богодиста С. П.)
(Полтава)

**РОЛЬ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО У РОЗВИТКУ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА
ПОЛТАВЩИНИ**

(**на основі аналізу орнаменторики та прикладного мистецтва
автора**)

У роботі подано аналіз орнаменторики та прикладного мистецтва Василя Кричевського у аспекті впливу митця на розвиток декоративно-прикладного мистецтва Полтавщини.

***Ключові слова:** Василь Кричевський, орнаментальна творчість, декоративність, керамологія, гончарство, текстиль, гобелени, ангобові тло, Полтавське земство.*

Динамічний прорив до європейського досвіду, насиченість провідними тенденціями, в основі яких лежать процеси синтезування національних основ з модерними відкриттями, потяг до втілення філософських уявлень – все це знайшло вияв у творчій спадщині В. Кричевського. Будь-яка сфера його діяльності відкриває неповторний шлях динаміки новітніх ідей, що оновлювали традиції і відкривали нові обрії творчості мистця. Вивчення багатогранної, етнографічної спадщини Василя Кричевського, має важливе для духовного відродження української нації та збереження старожитностей Полтавського краю.

Василь Кричевський приділяв особливу увагу орнаментові в усіх його виявленнях. Він стверджував, що орнамент є виявом намагання людини прикрасити речі навколо себе. В мистецтві не існує сталого погляду на орнамент. Дехто вважає його за допоміжний засіб, який підвищує естетичну вартість речей. Інші – за самостійну ділянку декоративного мистецтва, хоча вживається в комбінації з іншими. «Василь Григорович, відводячи орнаментові почесне місце поміж мистецьких засобів людини, був глибоко переконаний, що другий погляд єдино-правильний», – стверджує В. Павловський [34; 120].

Кричевський вивчав походження українського народного орнаменту, ще в молоді літа він досліджував його в етнографічному, історичному, географічному аспектах – вивчаючи типи народних орнаментів в українського та сусідніх народів. Василь Григорович в орнаменті вбачав надзвичайну силу спроможну створити настрої. Це

міг бути вплив способу розташування ліній орнаменту та плям; які можуть бути монохромні чи з доданими кольорами, як з тембрами різних інструментів у музиці. В. Кричевський зазначав: « ми охоплюємо орнамент оком одночасно, а музика рухається перед нами в часі. Тому враження й настрої від орнаменту створюється відразу, як і від будівлі в архітектурі. В архітектурі найсильніше враження створюється тоді, коли будівля доповнена орнаментом – і саме таким, що своїм настроєм є в гармонії з нею, а не суперечить їй» [34, с. 121].

Вище зазначеному є підтвердження – орнаменти, які були представлені на виставці до 140-річчя академіка Василя Кричевського (1873–1952) та з нагоди заснування Музею мистецької родини Кричевських у Будинку Кричевського-Лебішака в с. Опішня, в минулому будівля гончарного навчально-показового пункту Полтавського земства. Оригінали орнаментів Василя Григоровича привезені з чужини нащадками архітектора: внуком Василем Васильовичем Лінде-Кричевським та правнуком Василем Васильовичем Лінде-Дункан, які були почесними гостями на Урочистій академії з нагоди заснування Музею родини Кричевських. Організаторами святкового дійства були співробітники та вчені Національного музею-заповідника гончарства, Інституту керамології НАНУ.

В. Кричевський komponував орнаменти так, що за мистецькими якостями вони могли бути використані як декоративний мотив, для тканини чи на драперію, або на декоративне панно [34, с. 122]. Спочатку він малював сітку координат на папері, потім позначав допоміжні лінії, а далі – починав додавати штрихи; поступово намічались лінії, площини, плями і так виникав візерунок. Василь Григорович вносив у композицію рослинні елементи або фігури. Орнамент був чорного чи сірого кольору, бо виконувався олівцем, додаючи кольорові лінії чи плями. Закінчивши композицію він брався за нову, повертаючись до старих і розробляючи новий варіант старої теми. «Мені здається, що я розв'язую алгебраїчне завдання; це змушує мене забути про дійсність», – говорив він дружині Євгенії. «Своєю строгістю, стриманістю й простотою рисунка, вибагливістю фантазії, абстрактні орнаментальні композиції В. Кричевського нагадують музику Баха...», – зазначає В. Павловський [34, с. 122]. Як бачимо, Василь Григорович віддавався орнаментальній творчості в найтяжчі періоди життя, він поринав у цю інтимну для нього творчість і вона рятувала його від депресії, намагаючись розв'язати якусь нову проблему, що ставала перед ним у процесі творчості.

Творчість Василя Кричевського у прикладному мистецтві мала міцну основу, що полягала у знайомстві з технікою створення речей. Вивчаючи народне мистецтво, він не обмежувався збиранням і

дослідженням взірців народної творчості. Знаючи, що характер речі та її прикрас зумовлені її матеріалом і технікою обробки матеріалу Кричевський вивчав техніку виготовлення предметів щоденного вжитку. Ще в залізничній школі одержав ґрунтовне теоретичне знання техніки обробки дерева та металів. Пізніше Кричевський навчався у гончара Гладиревського в с. Опішні – виточував на гончарному колі тарілки та експериментував з розписування їх поливою з різка та карбуванням рельєфного орнаменту по поверхні глини – техніка, майже не вживана тоді в Опішні [34, с.111]. Працювати в прикладному мистецтві розпочав рано, оформляючи інтер'єри, для яких проектував килими, декоративні тканини, меблі, кераміку, вироби з металу. Слід відзначити, що всі його роботи пов'язані з народною творчістю, у них прослідковуються народні мотиви. Це в свою чергу дає нам можливість на основі збережених виробів та замальовок орнаментів вивчати етнографічні особливості регіонів України. Даний матеріал є цінним для етнографів, мистецтвознавців тим, що він відображає розвиток народної творчості, її перехід від простих елементів до складних у різноманітних формах вираження. На жаль, ця сфера діяльності Кричевського мало вивчена у вітчизняній етнологічній науці.

Перш за все хотілося звернути увагу на мистецьку працю Василя Григоровича в текстильних матеріалах, оскільки, за час творчої діяльності в прикладному мистецтві найбільше проектів створив для текстильних виробів. У 1894 році, працюючи у Бекетова спроектував фасад будинку в мавританському стилі для банкіра Дмитра Алчевського і розробив його внутрішнє оформлення. В. Кричевський виконав на бажання замовника проект мавританського килима на підлогу в вестибюлі (його виткали на килимовій фабриці у Варшаві). Коли Варвара Терещенко, дочка відомого поміщика і дружина Ханенка, заснувала школу килимарства, Василь Григорович відвідував її, даючи поради вчителям, створював композиційні рисунки до килимів. Останньою великою роботою Василя Григоровича в текстилі був килим-гобелен, розміром приблизно до 5 × 7 метрів, проект на доручення Управління в Справах Мистецтв при Наркоматі Освіти для Українського павільйону на Всесоюзній Сільськогосподарській виставці в Москві, що мала відкритися в липні 1939 року. Килим, представлений у павільйоні, мав орнаментальну композицію з квітами; його виготовили в Решетилівці на Полтавщині, найбільшому килимарському центрі. В репортажі з виставки читаємо: «Вся стіна проти входу зайнята величезним чудовим килимом, витканим майстрами народного мистецтва за ескізом архітектора-художника В. Г. Кричевського» [34, с. 112].

Під час праці над внутрішнім оформлення будинку Полтавського Земства він проектував заповні для вікон і драперії в ряді приміщень. Він виконував ці проекти, на бажання Ханенко, в різних стилях, але його підхід до їх трактування був індивідуальним. Як пише В. Щербаківський у своїх спогадах про Кричевського, він «ніколи не повторював сліпо старих форм. Він перетворював їх до творчості мистецьких вимог сучасності та відповідно своєму власному мистецькому почуттю. В своїх творах він стежив за розвитком західного мистецтва, але і вмів вдало поєднувати із національно-українськими мотивами. Так само й інші килими, які носили зовсім інший характер, вони все змінювалися, але в цілком обдуманому і правильно вибраному напрямі» [34, с. 115]. Працюючи над оформленням історичної секції ВУАН в 1928–1929 рр. Василь Кричевський розробив проекти вибіжок, якими мали бути драпіровані стіни приміщень. Він скомпонував орнаменти для цих вибіжок відповідно до призначення приміщень [34, с. 115].

Мистецький доробок Василя Кричевського в проектах для дерев'яних виробів не менший, ніж для текстилю. Працюючи над внутрішнім оформлення будинку Полтавського Земства, Кричевський зробив ряд проектів дерев'яних виробів – різьблених столів, крісел, лавок. Він розробив орнаментальну різьбу для сволюку та балюстради балкону (хорів) у залі засідань і для дверей з одвірками. Розробляючи деталі різьби не копіював готові взірці, а творив нові, але дотримуючись традицій народної творчості [34, с. 115]. Всі дерев'яні вироби архітектор проектував з одним спільним орнаментальним мотивом: комбінацією двох поставлених вістря догори трикутників із системою шевронів поміж ними або з комбінацією шевронів і трикутника чи ромба. Цей орнаментальний мотив, виконаний з дерева різних кольорів, поєднує всі елементи в єдине ціле; він споріднений з народними орнаментальними мотивами геометрично стилізованого дерева чи квітки [34, с. 118].

Василь Кричевський часто використовував кераміку та майоліку як архітектурно-декоративний засіб. Він вживав кераміку в проекті оформлення будинку Полтавського Земства: на фасаді і всередині. Під час праці як директор Керамічного інституту у Миргороді виготовив проекти керамічних ваз і письмового прибору, прикрашеного синім орнаментом на білому ангобовому тлі, а пізніше створив кілька проектів декоративних тарілок та кахлів.

Мистецький доробок Василя Григоровича Кричевського з металу найменший і відомості про нього дуже скупі. Можна згадати залізні ворота з простим геометричним орнаментом і залізну ковану огорожу для садиби будинку Полтавського Земства та фігурні завіси для багатьох дверей у ньому; добре відомі були в свій час ковані залізні бильця сходів та кована орнаментальна клітка ліфта на

7 поверхів у будинку Михайла Грушевського, виконані зі стилізованим у трикутники народним мотивом виноградного грона на лозі у Києві. На жаль ми не можемо досліджувати оригінали даних робіт, адже вони знищені попередниками в зв'язку з військовими подіями, крім деталей, що знаходяться у Полтавському краєзнавчому музеї.

Джерела і література

1. Атлант українського храму: Василь Кричевський. *Артанія*. 2010. № 1. С.86–94.
2. Безякін В., Дорофієнко І., Рутковська О. Охорона пам'яток – справа державна. Нове дослідження споруди музею Т. Г. Шевченка в Каневі архітектора Василя Кричевського. *Студії мистецтвознавчі*. 2011. Число 2. С.114–121.
3. Блакитний Є. Василь Григорович Кричевський доп. на пленар. конф. і відкритті виставки творів В. Г. Кричевського 29 груд. 1962 р., до 10-ліття його смерті (1952–1962). Нью-Йорк : Вільна Академія Наук, 1963. 32 с.
4. Блакитний Є. Кричевські. *Образотворче мистецтво*. 1998. №2. С. 53–57.
5. Бондаренко Р. Екслібриси Кричевського – одні з найкращих у світі. *Освіта України*. 1998. 9 грудня. № 50. С. 10.
6. Василь Кричевський – автор дизайну національного герба України. *Хрещатик*. 2009. 11 лютого. С. 14.
7. Галян Г. Акварелі родини Кричевських. *Зоря Полтавщини*. 2000. 22 лютого
8. Галян Г. Катерина Кричевська-Росандіч (80-ліття від дня народження). *Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток* : зб. наук. ст. Полтава, 2008. Вип. IV. Кн. 2. С. 66–79.
9. Галян Г. Поетичні акварелі художника (до 100-річчя Василя Кричевського). *Зоря Полтавщини*. 2001. 16 березня.
10. Галян Г. Полтавський Земський дім (краєзнавчий музей) і родина Кричевських. *Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток* : зб. наук. ст. 2004 р. Полтава, 2005. С.551–566.
11. Галян Г. Про маловідому, але визначну особистість української культури – К. В. Моценка. *Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток* : зб. наук. ст. Полтава, 2010. Вип.V. С.401–423.
12. Єремєєв І. Герб родини мистців Кричевських. *Вечірній Київ*. 1997. 8 серпня. С. 16.
13. Журавель О. Велич і трагедія Кричевських. *Українська газета*. 1999. 9 вересня. С. 6.
14. Каталог робіт В. Г. Кричевського (малярство, графіка) у збірці Полтавського краєзнавчого музею. Полтава : Дивосвіт, 2007. 12 с.
15. Кодак І. Майстер книжкового корабля. *Українське слово*. 2003. 13–19 лютого (№ 7). С. 10.
16. Кричевський Б. З історії роду Кричевських. *Хроніка-2000*. 1997. №19/20. С.239–256.
17. Кричевський В. Про роботу над фільмом «Тарас Шевченко». *Кіно*. 1926. № 12. С. 12–14.
18. Кричевський В. Розуміння українського стилю: (в архітектурі, як наприклад – будинок полтавського земства, нині – полтавський краєзнавчий музей). *Народне мистецтво*. 2010. №3-4. С. 8–10.

19. Лагутенко О. Василь Кричевський і Олександр Довженко. *Родовід*. 1994. №9.
20. Ларкін Ю., Лебедев Г. Увічнення пам'яті В. Г. Кричевського. *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 5/6. С.144–146.
21. Лебедев Г. Визначний діяч українського мистецтва – Василь Кричевський. *Образотворче мистецтво*. 1993. № 2. С. 26–29.
22. Лебедев Г. Повернення в Україну спадщини художників Кричевських. *Київська старовина*. 2000. № 6. С.143–150.
23. Лебедев Г. Творець українського стилю Василь Кричевський. *Київська старовина*. 1997. № 6. С. 118–131.
24. Лінде-Кричевський В. Художня династія Кричевських [Василь Лінде-Кричевський] : інтерв'ю / Наталя Дмитренко. *Україна молода*. 2010. 6 серпня.
25. Магда В. Г. Кричевський як архітектор, етнограф та художник на Шишаччині. *Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток* : зб. наук. ст. 2001–2003 рр. Полтава, 2004. С.345–348.
26. Малаков Д. Київські адреси Кричевських. *Жива вода*. 1997. №7. С. 2–7.
27. Малаков Д. Кричевські в Києві. *Родовід*. 1997. № 1. С.67–86.
28. Малаков Д. Художники Кричевські. *Вечірній Київ*. 1997. 2; 5 серпня.
29. Маричевська О. Український архітектурний модерн Василя Кричевського : (будинок Полтавського Земства). *Образотворче мистецтво*. 2003. № 4. С. 56–58.
30. Мельник О. Тріумф і трагедія Василя Кричевського. *Українська газета*. 2003. 29 травня; 4 червня.
31. Мистецька родина Кричевських : каталог робіт виставки, присвяченої 50-літтю з дня смерті і 130-річчю від дня народження В. Г. Кричевського / уклад. Галян Г. І ; Полтавський краєзнавчий музей. Полтава : Дивосвіт, 2002. 21 с.
32. Митці України /за ред. А. В. Кудрицького. К.: Укр. енцикл., 1992. 898 с.
33. Невойса О. Опішнянський листковий пиріг : (IV Тиждень Національного Гончарного Здвиження в Опішні «Здвиг – 2012»: глина та метал). *Ковальська Майстерня*. 2012. № 3. С.90–95.
34. Павловський В. Василь Григорович Кричевський: життя і творчість : монографія. Нью-Йорк : Вільна Акад. наук, 1974. 222 с.

УДК 784.4(477.53)-053.2

Марія Богута

**(Науковий керівник: учитель української мови та літератури ліцею
№ 1 імені І.П. Котляревського Білик Н.)
(Полтава)**

СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ФОЛЬКЛОРНОЇ ГРУПИ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ СТУДІЇ «ДОМІНУС»

Статтю присвячено вивченню одного з репрезентантів народнопісенних традицій міста Полтави – фольклорній групі вокально-хорової студії «Домінус». З опертям на праці сучасних науковців локалізовано місце Полтави на українській фольклорній мапі, з'ясовано роль фольклорної групи вокально-хорової студії «Домінус» в розвитку народно-пісенного співу. Досліджено історію появи й